

HASO POPARA

Gazi Husrev-begova biblioteka

ZABORAVLJENI MUDERRIS, MUFTIJA, MUNLA, VAIZ I VAKIF AHMED IBN MUSTAFA LOGAVIJA 1650.? – 1717.

Sažetak

U ovome radu se, na osnovu neobjavljenih sudskih dokumenata s početka 18. stoljeća, rasvjetljava životni put Ahmed-efendije, sina Mustafa-efendije Logavije, poznatog pod nadimkom *Uššaki-zade Damadi*, od rođenja i početnog obrazovanja u Sarajevu, odlaska i nastavka školovanja u Istanbulu, do dobijanja *mulazemeta* i polaganja pripravnčkog ispita, hronološki prati njegovo kretanje u službi od 1099/1688. do 1128/1716. godine, od muderrisa Čauš-baša medrese 1099/1688., Galata Saraj medrese 1108/1697., Ken'an-pašine medrese 1114/1702., Mahmud-pašine medrese 1115/1703. i Atik Nišandži-pašine medrese 1118/1706. godine u Istanbulu, zatim muderrisa Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu 1119/1707.-1123/1711., sarajevskog munle 1119/1707., sarajevskog muftije 1119/1707.-1123/1711., vaiza u Ferhad-begovoj (Ferhadiji) džamiji u Sarajevu 1119/1707., osnivača jednog novčanog vakufa za Hadži Hasanovu džamiju u Kreševu 1119/1707., kadije u Tripolisu u Šamu 1124/1712., do ostanka bez posla, povratka u Sarajevo i podnošenja arzuhala šejhu-l-islamu 27. muharrema 1128. (23. januara 1716.) godine, s molbom da mu se dodijeli položaj munle u Medini ili kakva druga služba od koje bi mogao živjeti, vraćati dugove i izdržavati porodicu. U radu se argumentirano dokazuje da njegov savremenik hadži Husejn-efendija Muzaferija nije bio muderris Gazi Husrev-begove medrese, kao što se do sada tvrdilo i pisalo, nego neke niže medrese zvane *Buq'a Šālihiyya*, koja je stradala u velikom požaru prilikom provale Eugena Savojskog u Sarajevo 1697. godine, a za koju se danas ne zna ni gdje se nalazila, te ukazuje na niz pogrešnih podataka u dosadašnjim radovima o Ahmed-efendijinom vakufu u Kreševu. Na kraju rada, uz kraće komentare, donosi se integralni tekst Ahmed-efendijine vakufname u originalu na osmanskom turskom jeziku i u prijevodu na bosanski jezik.

Ključne riječi: Ahmed-efendija, Logavija, muderris, muftija, munla, kadija, vaiz, vakif, Sarajevo, Kreševo, Istanbul, Tripolis u Šamu.

Uvod

Ponekad historija zna biti nepravедna prema pojedinim ličnostima, zaboraviti njihova djela i zasluge i pripisati ih sasvim drugim osobama. Jedna

od takvih ličnosti kojima je učinjena višestruka nepravda jeste Ahmed ibn Mustafa Logavija, poznat pod nadimkom *Uššāqī-zāde Damādī*¹ (Uššaki-zadeov zet), muderris Gazi Husrev-begove medrese, sarajevski muftija i munla, vaiz Ferhadije džamije u Sarajevu i utemeljitelj jednog novčanog vakufa za Hadži Hasanovu džamiju u Kreševu. U ovome radu pokušat ćemo rasvijetliti biografiju ove svestrane ličnosti, ispraviti nepravdu koja joj je učinjena i ukazati na pogrešne podatke koji se preko stotinu godina prenose kroz radove pojedinih istraživača naše kulturne historije.

Ahmed-efendija Logavija (Lugawī-zāde)², sin je Mustafa-efendije³ Logavije. Rođen je u Sarajevu oko 1650. godine. Početno obrazovanje stekao je, najvjerojatnije, pred svojim ocem i u Gazi Husrev-begovoj medresi, nakon čega je nastavio dalje školovanje u Istanbulu. Ostale biografske podatke o sebi Ahmed-efendija je naveo u svome arzuhalu od 27. muharrema 1128. (23. januara 1716.) godine, koji je preko sarajevskog munle Ahmed-efendije Lagiri-zadea podnio šejhu-l-islam u Istanbulu.⁴ Na osnovu ovog Ahmed-

- 1 Ovaj nadimak dobio je po tome što je bio oženjen kćerkom nekog 'Uššāqī-zādea, najvjerojatnije znamenitog učenjaka 'Abdulbāqī-efendije 'Uššāqī-zādea, muderrisa u Misiru i munle u Mekki koji je umro u Konji 1090/1679-80. godine (v. Mehmed Sureyya, S. O., III, str. 296). Ovdje treba napomenuti da je, u ono vrijeme, porodica Uššakija slovila kao jedna od najuglednijih porodica u cijelom Osmanskom carstvu. Abdulbakijev otac Abdurrahim Uššaki-zade bio je na položaju kadije (u rangu mule) u Jerusalimu (v. *Siğill Maḥkama al-Quds aš-šar'iyya raqam 150...*, [https://www.google.ba/search?q=سجل+محکم+القدس+الشرعية\(150\)](https://www.google.ba/search?q=سجل+محکم+القدس+الشرعية(150)), dostupno 25. 11. 2017.), a njegov otac šejh Hasan Husamuddin Uššaki (um. 1593.) pir (osnivač) uššakijskog ogranka halvetijskog tarikata i učitelj sultana Murata III, na čiji je poziv iz Uššaka i došao u Istanbul.
- 2 Prezime Logavija nastalo je od arapskog oblika *Lugawī* - jezičar, lingvist, filolog. U kombinaciji s perzijskom riječi *zāde* (sin, potomak) *Lugawī-zāde* znači Logavijin sin ili Lugavić. Iz ovoga se vidi da je rodočelnik sarajevske porodice Logavija bio neko ko je bio poznat kao jezičar, lingvist i filolog. Nije se moglo pouzdano utvrditi da li današnje porodice Logavija i Lugavić imaju zajedničkog pretka.
- 3 Ime Ahmed-efendijina oca Mustafa-efendije navedeno je u njegovoj vakufnami iz treće dekade mjeseca džumade-l-ahira 1119. (18.-27. septembra 1707.) godine. Mustafa-efendija Logavija umro je u Sarajevu u mjesecu džumade-l-ahiru 1102. (1.-30. marta 1691.) godine (v. *Tārīḥ-i Enverī*, IV, str. 70). Bejtić navodi da se porodica Logavija prvi put spominje u Sarajevu u 16. stoljeću i da je dugo vremena davala kadije, muderrise i šejhove. Po njoj se i danas zove jedna ulica u Sarajevu (v. Alija Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*, Sarajevo, 1973, str. 78).
- 4 Arzuhal je u svome *Zborniku bosanskih memorijala* na str. 142 prepisao Ahmed-efendijin savremenik i poznanik Abdullah-efendija Drnišlija. Kopija Drnišlijina zbornika nalazi se u Orijentalnom institutu u Sarajevu, a prijevod na bosanskom jeziku u rukopisu Abdulaha Polimca u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke (v. *Turski dokumenti*, 2, str. 302). Integralni tekst arzuhala na osmanskim turskom jeziku glasi:

لاغرې زاده احمد أفنديڭ تسويديله عشاقې زاده دامادي
احمد أفنديڭ شيخ الإسلامه اولان عرضحاليدر

حق سبحانه وتعالى عنایتلو مکرمتلو شفقتلو موتلو ولی النعم سلطانم طال بقاه حضر تاریني خطا وخطر لرندن مصون

efendijinog arzuhala, koji po prvi put predstavljamo našoj javnosti, pouzdano se može pratiti njegovo kretanje u službi tokom 28 godina rada, tj. od 1688. godine, kada je u Istanbulu dobio prvo postavljenje, pa sve do 1716. godine, kada se, ostavši bez posla, obratio šejhu-l-islam s molbom da mu dodijeli neku službu.

Službe u Istanbulu

Poslije završenog školovanja i pripravničke službe (*mulazemeta*), Ahmed-efendija je u mjesecu džumade-l-ulu 1099. (3. mart - 1. april 1688.) godine dobio prvo postavljenje za muderrisa na haridž⁵ Čauš-baša medresi u Istanbulu. Na ovome položaju ostao je oko godinu dana, nakon čega je na njegovo mjesto postavljen drugi muderris. Poslije toga, punih osam godina čekao je na novo postavljenje, sve dok 1108/1697. nije dobio službu muderrisa na haridž Galata Saraj medresi. U mjesecu džumade-l-evvelu 1114. (22. septembra - 21. oktobra 1702.) godine počeo je predavati na Ken'an-pašinoj medresi, a u mjesecu džumade-l-ahiru 1115. (11. oktobra - 9. novembra 1703.) godine na haridž Mahmud-pašinoj medresi. U mjesecu zu-l-kadeu 1118. (3. februar - 5. mart 1707.) godine počeo je predavati na haridž Atik Nišandži-pašinoj medresi. Na ovoj medresi predavao je svega nekoliko mjeseci, jer je u mjesecu rebiu-l-ahiru 1119. (1. - 30. juli 1707.) godine bio postavljen na položaj bosanskog (sarajevskog) munle.

ایدوپ... دانما سریر سعادتده جایگیر و فقرا و وضعفا سیما علما و صلاحیہ معین و دستگیر اولمقدن حالی ایلمیه امین بحرمه النبی الامین کرامتو اقدم سلطانم بو داعی قدیملری طول و دراز ملازمت و طریق علمده هزار هزار مشقت ایله بییگ طقسان طقوز جمادی الآخره سنده ابتدا خارخ ایله ایستانبولده چاوش باشی مدرسی اولوپ بقضاء الله تعالی مدرسه م بی وجه آخره توجیه اولنمغیله سکز سنه علی التوالی صفر البد قالوب صد هزار الام و شداید فقر و فاقه ایله انتظار دنصگره یوز سکز سنه سنده خارخ حرکتی ایله ثامنہ سرای غلظه مدرسی اولوپ بعده یوز اون درت جمادی الاول سنده ینه حرکتی ایله کنعان پاشا مدرسه سنه بعده یوز اون بش جمادی الآخره سنده داخل ایله خواص محمود پاشا مدرسه سنه بعده یوز اون یدی رمضاننده حرکتی ایله برنده اعتبار اولنوب بعده داخل حرکتی ایله ایستانبولده نشانچی پاشای عتیق مدرسه سنه بعده یوز اون طقوز ربیع الآخرنده بوسنه قضاسی ایله چیقوب بامر الله تعالی زمان قلبده معزول و یوز بگرمی درت محرمنده طرابلس شام قضاسنه نائل اولوپ امر قضاده حسب القدره اهتمام و اهالی ولایت ایله حسن معامله و سیره مستحسنه به اقدام تام ایدوپ بروجهله عزل ایجاب ایدر حال اولمیوپ حتی اعیان و اشراف مدینه مزبوره حسن حال بلا طلب ولا رجا ایکی قطعه محضر و یرمشکین اون آیده منصبم آخره و یریلوب دیار بعیده دن کثرت دیون ایله و خیزان کلوب حالا حال بر مرتبه پریشان خصوصاً دیونم باقی قالمغیله نفقه عیال تدارکندن عاجز ایکن هجوم اصحاب دیون زار و زیون ایتمشدر حاشا استحقاقه بناءً دکل لطفاً و کرمًا حاله مناسب بر منصب ایله حصه مند و یا مدینه منوره رتبه سیله سنه رَمَق مرتبه سی بر معیشت ایله بهره مند بیورلمق رجاسنه عرض حال اولنور مولای متعالی هر حالده ظهیر و دستگیرلری اولوپ همیشه ملجاء انام اولمقدن حالی ایلمیه امین بحرمه سید المرسلین قید فی 27 محرم سنه 1128 الذاعی القدیم أحمد.

- 5 *Haridž* su nazivane tzv. spoljne medrese u kojima su držani pripremni tečajevi iz *osnovnog znanja*, tj. arapskog jezika i racionalnih znanosti sa nižim, srednjim i višim stupnjem, a *dahil* unutrašnje medrese u kojima se stjecalo *više znanje*, odnosno, teološke znanosti (v. Ismet Kasumović, „Mulazemet defteri kao izvor za proučavanje naše uleme“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* /u daljem tekstu *Anali*/, Knjiga XVII-XVIII, Sarajevo, 1996, str. 213, podnožna bilješka br. 15).

Službe u Sarajevu

Od više službi koje je obavljao u Sarajevu, Ahmed-efendija u svome arzuhalu iz 1716. godine spominje jedino službu bosanskog (sarajevskog) munle i žali se da je nakon imenovanja na taj položaj, ubrzo bio smijenjen⁶. Pouzdano se zna da je na ovom položaju bio 10. ševvala 1119. (4. januara 1708.) godine, jer je na taj dan s titulom bosanskog munle okupljenom džematu u Ferhad-begovoj (Ferhadiji) džamiji u Sarajevu držao predavanje (عشاقی زاده) (دآمدی دیمکله معروف أحمد أفندی بوسنه منلاسی ایکن شهر خلقي فرهاد بيك جامعنه جمعیت...⁷). U Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu čuva se jedna originalna murasela od 28. džumade-l-evvela 1119. (27. augusta 1707.) godine s njegovim vlastoručnim potpisom i titulom sarajevskog kadije (من الفقير أحمد القاضي) (بمدینة سراى بوسنه), kojom se stanovnici sela Hotigošte u nahiji Kreševo (danas selo Otigošće) obavještavaju da je iz Istanbula stigla visoka carska naredba (*ferman*) u vezi sa njihovim korištenjem pašnjaka i čaira na *Zec planini*⁸ zajedno sa stanovnicima sela Dusine. Na poleđini murasele nalazi se otisak njegovog ličnog pečata na kojem je čitljivo: *Gospodaru, kao što su mi nadjeli ime Ahmed, neka i grijesi moji budu oprošteni!* (چون سمی أحمدم یارب جرمم مغفور) (کن)⁹. Ranije je rečeno da je s titulom bosanskog munle u trećoj dekadi mjeseca džumade-l-ahira 1119. (18.-27. septembra 1707.) godine osnovao jedan novčani vakuf za Hadži Hasanovu džamiju u Kreševu.¹⁰ Ahmed-efendiju, *kao*

6 Iako ne navodi zašto je bio smijenjen s položaja bosanskog munle, može se pretpostaviti da su za to postojala najmanje dva razloga: prvo, zato što po zakonu (*Kanunu*) nije mogao biti kadija u svome rodnom mjestu i drugo, zato što istovremeno nije mogao biti i kadija i muftija, a bio je. U vezi s prvim razlogom navest ćemo konkretan primjer iz okoline Sarajeva, svega nekoliko godina kasnije. Godine 1124/1712. chalija nahije Trnovo u sarajevskom kadiluku žalila se Visokoj Porti u Istanbulu na naiba sarajevskog kadije Hasan-efendiju Bendevis-zadea (najvjerojatnije iz sela Pendičića?) i molila da se on smijeni, s obrazloženjem da on kao mještatinin ne može biti naib u svome mjestu. Njihovoj molbi je udovoljeno i sarajevski munla je dobio carsku zapovijed da postupiti po zakonu, tj. smijeni spomenutog naiba Hasan-efendiju (v. *Turski dokumenti* /u daljem tekstu: TD u AGHB.../, 7, str. 152, u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u prijevodu i rukopisu Abdulaha Polimca).

7 Bilješka Abdullaha Drnišlije u *Zborniku bosanskih memorijala* (v. TD u AGHB, 2, str. 3).

8 Topografsku kartu *Zec planine* sa pejzažima vidjeti na adresi <http://www.dinarskogorje.com/zec-planina.html>, dostupno 28. 11. 2017).

9 Murasela se u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke vodi pod br. T-70/TO.

10 Originalna vakufnama nalazi se u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke pod br. T-71/TO i u Kadićevu prijepisu (v. *Tārīḥ-i Enverī*, V, str. 163-165). Zanimljivo je da je Ahmed-efendija Logavija svoj vakuf osnovao u Kreševu, a ne u Sarajevu koje je, deset godina prije njegova dolaska iz Istanbula, bilo do temelja razrušeno i spaljeno u provali Eugena Savojskog 1697. godine, tim prije što se pouzdano zna da mnogi vjerski, kulturni, obrazovni, humanitarni i privredni objekti u Sarajevu: džamije, mektebi, medrese, tekije, hanovi, dućani itd., još uvijek nisu bili obnovljeni. Neki od njih, poput Hadži Sinanove

munlu na Bosni 1119/1707. godine, navodi i Safvet-beg Bašagić¹¹.

Pored službe sarajevskog munle, Ahmed-efendija Logavija istovremeno je vršio još dvije službe: muderrisa Gazi Husrev-begove medrese i sarajevskog muftije. Njegov učenik Salih¹², sin Sejfi(je) Muhameda Pljevljaka¹³, prepisao je u Gazi Husrev-begovoj medresi kraće djelo iz sintakse arapskog jezika *al-Ummūdağ fi an-naḥw* znamenitog lingviste i mufessira Ğarullāha az-Zamaḥšarija (um. 538/1144). U nedatiranoj bilješci na kraju djela, prepisivač je, pored svoga imena i imena svoga oca, naveo i podatak da je ovaj primjerak čitao i prepisao iz bilježnice uvaženog učitelja Logavija-efendije u Mir Husrev-begovoj (tj. Gazi Husrev-begovoj) medresi u Sarajevu.¹⁴

Kako je u ono vrijeme muderris Gazi Husrev-begove medrese redovno bio i sarajevski muftija, tako je i Ahmed-efendija Logavija, pored službe

---

tekije i Duradžik Hadži Ahmedove (Bakijske) džamije obnovljeni su tek poslije dvadeset, trideset ili pedeset godina, a neki nisu nikada, poput *Firuz-begove* i *Meddibesar medrese* i *Buke Salihije*, tako da se danas ne zna ni gdje su se tačno nalazile. I dok su drugi, poput Salih-age Ćurčića i hadži Husejn-efendije Muzaferije budzašto zakupljivali vakufska zgarišta i na njima podizali unosne hanove i dućane, Ahmed-efendija Logavija je svoj novac (23.000 akči) koji je zaradio i donio iz Istanbula, svega dva mjeseca po dolasku u Sarajevo, uvakufio za Hadži Hasanovu džamiju u Kreševu. Otuda se može postaviti pitanje da li je Hadži Hasan, osnivač prve poznate džamije u Kreševu, možda, bio Ahmed-efendijin daleki predak ili rođak. Ovo bi bilo veoma važno utvrditi, jer bi se time, možda, razriješilo i pitanje ko je rodočelnik sarajevskih Logavija, te odakle je i kada doselio u Sarajevo.

- 11 Dr. Safvet beg Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini* /u daljem tekstu, S. Bašagić, *ZHBH...!*, Zagreb MCMXXXI, Izvanredno izdanje Matice hrvatske za godinu 1931, str. 4.
- 12 Po završetku Gazi Husrev-begove medrese, spomenuti učenik Salih (sada još sa *mahlasom* Sidki) otišao je na dalje školovanje u Istanbul, gdje je 1145/1732. godine kao asistent (*mu'īd*) radio kod čuvenog Sadruddin-zadea Mehmed-efendije, od kojega je dobio *mulazemet* (v. Ismet Kasumović, „Mulazemet defteri kao izvor za proučavanje naše uleme“, *Anali*, XVII-XVIII, Sarajevo, 1996, str. 217).
- 13 Očito je riječ o Muhamed-efendiji Taslidževiji (Pljevljaku) koji je u to doba živio i radio u Sarajevu. On je prije prve dekade mjeseca rebiu-I-evvela 1109. (septembra 1697.) godine, dakle pred samu provalu Eugena Savojskog u Sarajevo, napustio službu imama u Buzadži hadži Hasanovoj džamiji u Sarajevu (v. *Tārīḥ-i Enverī*, IV, str. 229), da bi 1700. godine bio predložen za službu muderrisa koji će držati javna predavanja u Gazi Husrev-begovom hanikahu uz dnevnu platu od 15 akči (v. *Tārīḥ-i Enverī*, V, str. 87).
- 14 Integralni tekst bilješke, dijelom na arapskom, a dijelom na osmanskome turskom jeziku glasi:
قد وقع الفراغ من هذه النسخة الشريفة بيد الفقير (المعترف) بالعجز والتقصير إلى رحمة الله القدير صالح ابن سيفي محمد الطاشلجه وي. بو نسخه مدرسه مير خسروده نشين اولديغمز مجالس مشايخ كرامدن اولان لغوي زاده أفندي دفترلرندن قراعت و...تحرير اولندي.
Vidi: Mustafa Jahić, *Katalog arapskih, turskih perzijskih i bosanskih rukopisa*, Svezak VI, London-Sarajevo, 1420/1999., kat. br. 3721, str. 49; Mehmed Mujezinović, „Nekoliko rukopisa prepisanih u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu“, *Anali*, IV, Sarajevo, 1976, str. 30-31.

muderrisa, obavljao i službu muftije. Njega u popisu sarajevskih muftija pod imenom *Ahmed-efendija Bosnali* navodi i šejh Sejfuddin Kemura.¹⁵

Na položaju muderrisa Gazi Husrev-begove medrese i sarajevskog muftije Ahmed-efendija Logavija ostao je najkasnije do kraja 1123. (januar 1712.) godine, jer je već u muharremu 1124. (februar 1712.) godine bio postavljen na položaj kadije u Tripolisu u Šamu¹⁶. Po isteku službe u Tripolisu ostao je bez posla i zapao u dugove. Zabilježio je da je početkom 1128/1716. godine bio u Sarajevu, odakle je preko sarajevskog munle Ahmed-efendije Lagiri-zadea 27. muharrema 1128. (23. januara 1716.) godine podnio šejhu-l-islam arzuhal, u kojem moli da mu se dodijeli položaj munle u Medini ili kakva druga služba od koje bi mogao živjeti, vraćati dugove i izdržavati porodicu. Nije poznato da li mu je šejhu-l-islam dodijelio neku službu. Umro je 1129/1717. godine, prema Bašagiću kao kadija u Konji, s naslovom munle od Medine, a prema Kemuri kao munla u Erzurumu. U navedenom arzuhalu ove službe se ne spominju.

Iz ovih podataka se vidi da su neosnovani dosadašnji navodi naših autora, koji su pisali o muderrisima Gazi Husrev-begove medrese, da je Husejn-efendija Muzaferija (1646.-1721.) preko četrdeset godina predavao u ovoj medresi (1681.-1721.)¹⁷. Naprotiv, nema nijednog dokumenta koji bi potvrdio da je on ikada predavao u Gazi Husrev-begovoj medresi. Istina, on jeste bio muderris, ali na nekoj nižoj medresi zvanoj *Buq'a Šālihiyya* koja je do temelja izgorjela prilikom provale Eugena Savojskog u Sarajevo u jesen 1697. godine i za koju se danas ne zna ni gdje se tačno nalazila.¹⁸ Također su neosnovani i

15 Kemura šejh Sejfuddin Fehmi ibn Ali, *Sarajevske muftije od 926. (1519.) do 1334. (1916.) god.*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1916, str. 13.

16 Tripolis u Šamu, u osmanskom periodu je, zbog blizine svetim mjestima: Jerusalimu, Mekki i Medini bio omiljena destinacija bosanskih kadija. Prije Ahmed-efendije Logavije u Tripolisu su, kao kadije, službovali Abdullah-efendija Drmišli (prije 1105/1693) i Sulejman-efendija Bosnevi (1642-1646) godine (v. S. Bašagić, *ZHBIH*, str. 71).

17 Vidi: Dr. Ćiro Truhelka, „Gazi Husrefbeg, njegov život i njegovo doba“, preštampano iz *Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XXIV*, 1912, Sarajevo. Zemaljska štamparija 1912, str. 84-85; Hamdija Kreševljaković, „Muderisi Husrevbegove medrese“ u: *Spomenica Gazi Husrevbegove četiri-stogodišnjice*, Sarajevo, 1932, str. 149; Dr Hazim Šabanović, „Hadži Husejn Muzaferi“ u: *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, „Svjetlost“ Izdavačko preduzeće, Sarajevo 1973, str. 431-434; Mehmed Handžić, *Izabrana djela, Knjiga I, Teme iz književne historije*, Sarajevo, 1999, str. 506; Ismet Bušatlić, „Od osnivanja 1537. godine do Drugog svjetskog rata“ u: *Gazi Husrev-begova medresa – 480 godina*, Sarajevo, 2017, str. 22-23.

18 Deset godina kasnije, bosanski vezir Elči Ibrahim-paša Visokoj Porti u Carigradu podnio je izvještaj (arz) u kome se kaže: *Dosada je uvaženi alim mevlana Husejn održavao javna predavanja za đake iz opšteobrazovnih i prirodnih nauka u velikoj zgradi zvanoj Buk'a Salihija... Međutim, prilikom neprijateljske okupacije ta njegova zgrada je izgorjela i njegova služba je prestala, pa je tako ostao praznih šaka, a jadni učenici*

navodi da se njegovo ime sa zvanjem muderrisa Gazi Husrev-begove medrese nalazi među svjedocima jedne vakufname iz 1681. godine. Naime, riječ je o vakufnami od 1. safera 1092. (19. februara 1681.) godine, kojom je Ali-čelebija po oporuci svoga umrlog oca hadži Ahmed-efendije, sina Husam-efendije iz Kalin hadži Alijine mahale u Sarajevu, kao evladijet vakuf, ostavio jednu bašču pored Koševskog potoka, s tim da se od prihoda s bašče imamu i mujezinu Ferhadije džamije plaća za svakodnevno učenje džuzua pred dušu njegova oca. Među osmericom svjedoka vakufname nalazi se i ime „uzora muderrisa hadži Husejn-efendije“ (*Zubda al-mudarrisin al-hāḡḡ Husayn-efendī*)¹⁹, ali

lišeni mogućnosti da stiču nauku. On je već ostario. U nastavku izvještaja Ibrahim-paša je predložio da se Husejn-efendiji odredi dnevna plata od 15 akči iz prihoda ciganske džizije Bosanskog ejaleta, s tim da održava javna predavanja u Carevoj džamiji u Sarajevu. Ujedno je predložio da mu se plata isplati retroaktivno od dana kada je ostao bez službe muderrisa (tj. 15 akči x 30 dana x 120 mjeseci, što je ukupno iznosilo 54.000 akči). Na osnovu prijedloga spomenutog vezira i odobrenja carskog divana od 9. ševvala 1119. (2. januara 1708.) godine izdan je carski berat kojim se Husejn-efendija postavlja da drži javna predavanja u Carevoj džamiji, s tim da se s ostalima moli za zdravlje i dugotrajnu vladavinu sultana... Berat je izdan 24. ševvala 1119. (17. januara 1708.) godine (v. TD 2, str. 261-262). Nedugo potom, hadži Husejn-efendija Muzaferija (sada kao muderris Careve džamije), žalio se preko vezira Visokoj Porti da mu džizjedari isplaćuju platu u nezdravim (*čuruk*) akčama i da mu se na taj način pričinjava šteta. Uz njegovu molbu vezir je poslao i svoj prijedlog da mu se ubuduće na ime plate isplaćuje po stotinu i dvadeset groša, računajući po tri pare, te zamolio da mu se u tom smislu izda ferman (v. TD 2, str. 266-267).

- 19 Postoji još dosta neobjavljenih sudskih dokumenata u kojima se spominje hadži Husejn-efendija Muzaferija. Kada bi se sakupili i objavili hronološkim redom, o njemu bi se dobila sasvim drugačija slika od one kako je u gore navedenim radovima predstavljen. Iako to ni u jednom do sada objavljenom radu o njemu nije spomenuto, pouzdano se zna da nije bio u dobrim odnosima s mutevellijom i nazirom Gazi Husrev-begova vakufa. On je, poslije katastrofalnog požara iz 1697. godine, pod dvostruki zakup (10 esedi groša *idžrae mu'adždžele* i 540 akči *idžare mu'edždžele*) uzeo više vakufskih zgarišta preko puta Gazi Husrev-begova hanikaha (ukupno 1.250 kvadratnih aršina) i na njima podigao han, zbog čega su se mutevellija Gazi Husrev-begova vakufa Osman-aga i nazir šejh Husejn 1123/1711-12. godine sa njim sporili na sarajevskom sudu. Međutim, oni su ovaj spor izgubili jer je hadži Husejn-efendija Muzaferija na sudu predočio tezkeru, hudždžet i ferman i dokazao da na to ima pravo. Budući da se o ovome hanu do sada znalo samo da je postojao, ali ne i ko ga je, gdje i kada podigao (v. Hamdija Kreševljaković, *Izabrana djela III*, Sarajevo, 1991, str. 326), donosimo integralni tekst ovoga dokumenta u originalu na osmanskom turskom jeziku:

مظفري حسين افندي يه متعلقدر

مدینه سرای بوسنه ده خیراتی واقع مرحوم ومغفور له غازي خسرو بيك وقفي متوليسي عثمان اغا ابن مصطفى چلي وبالفعل ناظري مجد السالكين الشيخ حسين افندي نام كمنسه لر مجلس شرع خطير لازم التوقيده مدینه مزبورہ ساكنلرندن اشبو رافع الكتاب فخر المدرسين الكرام مظفري الحاج حسين افندي محضرنده هر بري بالتوليته وبالنظاره اوزرينه دعوى تقرير كلام ايدوب بوندن اقدام مومى اليه حسين افندي واقف مشار اليهك عرصه موقوفه سندن اولوب اسكي محكمه زقائنده واقع هربردكائنگ عرصه سي بنا ذراعيله عرضا سكر ذراع وزقاق مزبورون خانقاه حريمي ديوارنه وارنجه كذلك بنا ذراعيله طولاً يكرمي بش ذراع اولمق اوزره بش باب دكائنگ عرصه لريني ونفضلريني اصحابلر بندن معلوم المقدار ثمن وبدل فراغ مقابله سنده حجت شرعيه واذنمز ايله ابتياع وتفوض ايلدك

ne i odrednica da je on muderris u Gazi Husrev-begovoj medresi²⁰.

Ahmed-efendijin vakuf

Koliko je nama poznato, šture podatke o Ahmed-efendijinom vakufu u Kreševu²¹, prvi je donio Mehmed Mujezinović, ali ih je pogrešno pripisao *nekome Hadži Hasanu*. U tekstu o Hadži Hasanovoj džamiji u Kreševu Mujezinović navodi slijedeće: „Nije poznato kada je na ovom mjestu prvobitno podignuta džamija, a u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu nalazi se vakufnama, datirana sa 1121 (1709) godinom, kojom neki Hadži Hasan zavještava izvjesne objekte za ovu džamiju (Zbornik M. Kadića, V, str. 163-165)“.²²

نصّكره عرصه مذكوره اتصلانده واقع قرق اللّي سنه دن برو حاليه الحاليله بلا مقاطعه اولان واقف مشار اليهائ عرصه موقوفه خاليه سندن دخي كذلك بنا ذراعيله عرضا اون ذراع وابتياح اولنان دكان عرصه لرينه متّصل وموازي زقاق مزبورون خانقاه مذكور حريمي ديوار ي برابرينه طولاً يكرمي بش ذراع عرصه صرفه ي مارّ الذكر بش دكان عرصه لريله بيله طرف وقفنن مقاطعه لري بر تذكره ده ذكر اولنق اوزره بيغرض مسلميندن اهل خبره نكّ اخبار لري ووقفه انفع اولمق اوزره وقف مذكور كّ كزيده مرتّقه لري راي رزيده وتقدير لري ايله قبل شرع انوردن ويريلان مراسله شرعيّه موجبجه وقف مزبوري ايچون اون قطعه اسدي غروش مومي اليه مظفري حسين افندي يندن اجاره معجله الينوب وسنوي جمله عرصه لر اوزر لرينه بشيوز قرق اقچه مومي اليه مظفري حسين افندي يه هر بريمز بالقوليه وبالّنظاره تقويض واوزر لرينده كندو مالي ايله كندو ايچون مجدداً مسققات بناسنه مومي اليه طرف وقفنن دن ويروپ سالف البيان بش دكان عرصه لري كه بنا ذراعيله عرضا سكر ذراعن وجانب وقفنن ويريلان عرصه خاليه نكّ عرضا اون ذراعن وجمله صولاً كذلك بنا ذراعيله يكرمي بش ذراع بحساب ترييعي وشطرنجي بيكّ ايكيوز اللّي ذراع اولور كيف ما يشاء ويختار وضبط وتصرفي ايچون يدينه مضاه ومختومه تذكره ويرلمشكين الحاله هذه مومي اليه مظفري حسين افندي عرصه مزبوره نكّ بعضنده كندو مالي ايله ابناء سبيل ايچون مجدداً برخان بنا ايتمكين خيلي عقار اولور ديو مقاطعه مرقومه قليله در زياده يه متحملدر مقاطعه نكّ ترقيعي شرعا مطلوبمزد ديدكلرنده غبّ السؤال مومي اليه حسين افندي جوابنده مدعيان مزبورانكّ تقريرات مشروحه لري واقعه مطابقه اولديغني مقرّ ومعترف اولوپ لكن بر وجه محرّر دن تذكره سي ويرلكن صكره معرفت شرع له ومتولي وسائر مرتّقه اتفاق ورايلر يله عرصه موقوفه مزبوره اجاره معجله ايله طرف وقفنن بكا ايجار تقويض بنداخي بر وجه محرّر استيجار تقويض واوزرينه بنا وضع اولنمغله حالا نرفيع مقاطعات ويوجه مطالبه اولنماقم باننده يدمه فرمان جهانمطاع دخي وارد ديو ابراز وبالمواجهه فتح وقرأت اولنقدنه مضموني مينفنده اهل خبره معقول كوردكلري اجاره معجله ومقاطععه وضع اولنوب ومتولي دن ويروپ طرف وقفنن دن تذكره سي اولنقدن صكره عرصه خاليه موقوفه اوزرينه بناء وضع اولنمغله منع اولنه ديو تصرّح اولمغله في الواقع دعوالري مجرد جلب مال و غرض اولدوغنه بناء من بعد يندنه اولان وقف تذكره سي وحجت شرعيّه وفرمان عالي موجبلر ينجه مقاطعه مزبوره ايله مومي حسين افنديكّ ضبط وتصرفنه حكم تحملندن زياده خلاف شرع شريف ومغاير فرمان منيف زياده مقاطعه مطالبه سندن مدعيان مزبوران منع برله ما وقع بالطلب كتب اولندي (سنه) 1123

20 Vidi: *Tārīh-i Enverī IV*, str. 235-236.

21 U doba osmanske uprave u Bosni i Hercegovini stanovnici kasabe Kreševa bili su pretežno rudari, talioničari, majdandžije, kovači, ugljenari, kiridžije i sitni trgovci, a stanovnici okolnih sela bavili su se stočarstvom i poljoprivredom. Pored proizvodnje i obrade željeza, Kreševu sa okolnim selima bilo je poznato i po proizvodnji srebra, zlata, tuči i bakra. Iz jednog sudskog dokumenta od 23. zu-1-hidždžeta 973. (20. juli 1566.) godine vidi se da su upravitelji rudnika u Kreševu Ahmed i Bali-havadže, sinovi Nesuhovi i Draf (?) Lika u Sarajevo iz Kreševa donijeli 93 komada srebra, izmjerili ga pred kadijom na sudu i utvrdili da teži 8.520 dirhema (27 kg i 323 gr), te ga, kao porez od kreševskih rudnika i kao državno dobro, predali na čuvanje Ejnehan-agi, dizdaru tvrđave Hodidjed (v. Sidžil, II, u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke, str. 102).

22 Vidi: Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Knjiga II – Istočna i Centralna Bosna, „Sarajevo – Publishing“, Sarajevo, 1998, str. 474.

Uvidom u vakufnamu pouzdano se može utvrditi da nijedan od Mujezinovićevih navoda nije tačan, jer: vakif nije *neki Hadži Hasan*, nego Ahmed-efendija, sin Mustafa-efendije, on za *Hadži Hasanovu džamiju* nije uvakuvio *neke objekte*, nego 23.000 akči u gotovini, a vakufnama *nije datirana 1121/1709*, nego u trećoj dekadi mjeseca džumade-l-ahira 1119. (18.-27. septembra 1707.) godine. Da Mujezinović nije naveo izvor kojim se služio, moglo bi se pomisliti da je riječ o nekoj drugoj vakufnami i da je džamija dobila ime po vakifu Hadži Hasanu iz 1709. godine. Nije nam poznato kako su se Mujezinoviću mogle potkrasti ovako krupne greške. Ne radi se ni o greškama u prijepisu vakufname kojim se Mujezinović služio, jer je sravnavanjem prijepisa s originalom utvrđeno da je Muhamed Enveri Kadić vakufnamu sasvim korektno prepisao. Ovako pogrešni podaci o Hadži Hasanovoj džamiji u Kreševu nalaze se u svim radovima koji se pozivaju na Mujezinovićeve navode, uključujući i službenu web stranicu Medžlisa islamske zajednice Kiseljak²³, kao i Odluku Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine od 1. jula 2003. godine, kojom je *Historijsko gradsko područje Kreševo* proglašila nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.²⁴ Prema podacima iz *Opširnog popisa Bosanskog sandžaka iz 1604. godine* u Kreševu je tada već postojala Hadži Hasanova džamija²⁵, oko koje se formirala mahala sa 38 muslimanskih kuća (domaćinstava), među kojima i kuće imama, hatiba i mujezina. Osim ovih 38 kuća, u samom Kreševu je tada bilo još 15 muslimanskih kuća sa baštinama, tj. ukupno 53 muslimanske kuće.²⁶

23 Vidi: <http://www.medzlikiseljak.ba/index.php> (dostupno 1. 12. 2017)

24 Vidi: http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=1831 (dostupno 1.12. 2017.).

25 Prema popisu iz 1575. godine, u samom pazaru Kreševo (نفس بازار کرشوه) bilo 117 kuća kršćana, 34 kuće muslimana i 8 kuća novih muslimana. Hadži Hasan je svoju džamiju podigao 1585. godine (v. Refik Hadžuglija, *Kreševo - Hadži Hasanova džamija 1585/2004*, Džematski odbor Kreševo, Kreševo, 2017, str. 9).

26 Vidi: *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, Sv. I/1, Obradio Adem Handžić, Bošnjački institut Zürich – Odjel Sarajevo (i) Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 462-464). U isto vrijeme u Kreševu je bilo ukupno 69 nemuslimanskih (katoličkih) kuća. Pod pretpostavkom da su i muslimanske i katoličke kuće imale isti broj članova, može se zaključiti da su 1604. godine muslimani u Kreševu činili 43,4%, a katolici 56.6% stanovništva. Otuda se s rezervom moraju uzeti navodi dr. fra Ignacija Gavrana da je 1737. godine u Kreševu bilo 1560 katolika i oko 240 muslimana (30) kuća, te da su muslimani živjeli samo u „mahali“, na desnoj strani Kreševčice, pri dnu Kreševa (v. Uvod u *Ljetopis kreševskog samostana*, str. 7). Njegove navode demantirao je i sam fra Marijan Bogdanović, autor *Ljetopisa* (rođen u Kreševu 8. prosinca 1720. godine u četvrti Tomiči) koji je u mjesecu studenom 1769. godine zapisao: „Sadašnji kreševski emin Kara-Ibrahim iz Sarajeva umro je, jer je bio star; kad je, naim, meni bilo šest godina (tj. 1726) gradio je onu džamiju usred Kreševa uz veliki spor. Htio je, naime, najprije da sebi napravi kuću, pa kad su to kršćani osujetili, odredio je paša da može namjesto kuće sagraditi džamiju, pa je stvarno i napravio. Teško je ocijeniti šta je od toga

U nastavku ovoga rada donosi se integralni tekst vakufname Ahmed-efendije, sina Mustafa-efendije (Logavije) u originalu na osmanskome turskom jeziku i u prijevodu na bosanski jezik. Tekst vakufname u originalu glasi:

ما زبر في هذه الصّحيفة الشّرعيّة والوثيقة المرعيّة المرضيّة من الوقف والشروط
في العموم والخصوص المشروط وقع كله لدىّ وجرى جميعه بين يديّ
وحكمت بصحّته ولزومه في خصوصه وعمومه حكمًا جارّ تبادله
على مواقف الخلاف الجاري بين الأئمّة الأسلاف
حرّره الفقير إليه عزّ شأنه حسن ابن أحمد
المولى خلافة بناحية كرشوه
والقسّام العسكري
بناحية مزبوره
عفى عنهما
(مهرنده)
بندهء خدا حسن

حمد بي حدّ وثناء لا يعدّ اول مالك الملك والملكوت وربّ العزّة والجبروت حضرته كه عباده
فكر سديد ورأي رشيد ميسر ايدوب، والله يدعو إلى دار السّلام نداسنه مظهر ما صدق قلدي وألوف
صلواة نا محدوده وصنوف تسليمات غير معدوده اول أفضل أفراد بشر شفيع روزمحشر، أعني

/dvoga/ bilo štetnije /po kršćane/, jer je on ostavio džamiji trajnu godišnju potporu“ (v. Marijan Bogdanović, *Ljetopis kreševskog samostana*, Sarajevo-Zagreb, 2003, str. 113-114). Džamija je izgrađena u centru čaršije (otuda je i naziv Čaršijska džamija), tj. na čaršijskom trgu, između Srednjeg i Gornjeg čela, na lokaciji današnjeg igrališta osnovne škole, zvanog Bostan, kupljenom zemljištu od katolika Tomića i vodi se u katastarskom planu pod br. k. č. 136. Prekoputa Čaršijske džamije, na čaršijskom trgu, stajao je Veliki han čiji su zadnji vlasnici bili Ejub Merdan i Almasa Čizmić, rođ. Merdan. Han je zbog dotrajalosti srušen 1972. godine. (v. R. Hadžuglija, *Kreševo - Hadži Hasanova džamija*, str. 20). Kako je, onda, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u BiH u svome obrazloženju spomenute Odluke o ovoj džamiji mogla napisati: „O njenom izgledu i vremenu nastanka ne zna se ništa.“ Može se pretpostaviti da je fra Ignacije Gavran do broja 1.560 katolika u Kreševu 1737. godine došao na osnovu krštenih knjiga, a do broja muslimana na osnovu popisa (30) muslimanskih kuća samo u mahali Hadži Hasanove džamije *Muslimin*. Po svoj prilici broj 240 muslimana dobio je tako što je broj kuća (30) pomnožio sa prosječno 8 članova domaćinstva. Zato je i napisao *oko 240 muslimana*. S obzirom na to da se krštenje, kao vjerski obred, obavljao isključivo u crkvi i da su se krštene knjige vodile u crkvi u Kreševu, nema sumnje da su u ovome broju od 1.560 katolika uračunati i katolici iz okolnih sela.

U Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu čuvaju se još dvije originalne vakufname iz Kreševa i to: vakufnama Ali-baše, sina Mustafe Dželila od 27. ramazana 1175. (21. aprila 1762.) godine (v. br. T-509/TO) i vakufnama Paše mula Ibrahima, sina Ibrahima Karapašića od 11. džumade-l-evvela 1245. (8. decembra 1829.) godine (v. br. T-107(393)/TO). Budući da, koliko je nama poznato, ni jedna od njih nije prevedena i da se u njima navode imena više od šezdeset najuglednijih ličnosti iz Kreševa s konkretnim podacima o njihovim zanimanjima, njihovo objavljivanje bio bi veliki doprinos u rasvjetljavanju historije Kreševa od početka 18. do početka 19. stoljeća.

محمد مصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينه اولسونكه كآفه انامي دار السلامه دعوت ومنهاج حق ميته ارساد وهدايت قلدي ودخي آل عظام وأصحاب كرامنه كه هر بري نجم برج دين وكوكب اوج يقين در رضوان الله تعالى عليهم أجمعين، أما بعد، ايشو وثيقه نك باعثي ويو رقعته²⁷ صحيحه نك طالبي صاحب الخيرات جامع الحسنات حالا مدينه بوسنه سر اينده سجاده نشين شريعت غزا وفرمان فرماي ملت بيضا اولان فضيلتلي احمد أفندي ابن مصطفى أفندي كرشوه قصبه سنده واقع مرحوم الحاج حسن جامع شريفنده عقد اولنان مجلس شرع شريف شامح²⁸ العماد ومحفل دين منيف راسخ الأوتادده خصوص آتي البيانه متولي نصب وتعيين ايلديكي مصلي چليبي ابن²⁹ مصطفى نام كمنسه محضرنده اقرار صحيح شرعي واعتراف صريح مرعي ايدوب حسبه لله العظيم وطلبا لمرضات³⁰ ربه الكريم يوم لا ينفع مال ولا بنون إلا من أتى الله بقلب سليم كندو مال أخلصندن وأملاك أطيبنندن يگرمي اوج بيك نقد رايح في الوقت أچه اخراج ووقف صحيح وحبس مؤبد ايدوب شوبله شرط ايلديكي مبلغ مذکور اوني اون بر وبر پول حسابي اوزره رهن قوي وكفيل ملي وبا خود أحدهمانك بريله استرباح واستغلال اولنوب حاصل اولان ربحندن متولئ مزبور مصلي چليبي يومي بر أچه وظيفه به متصرف اوله وجامع مذکورده هرکيم امام اولورسه بعد صلوة الجمعة علم حالندن وعظ ونصيحت ايدوب مقابله سنده يومي دورت أچه وظيفه به متصرف اوله كذلك جامع مذکورده مؤذن أول اولان محمد چليبي أول صلوة خمسده ده اوچر إخلاص شريف وأوچر صلوات منيفه تلاوت ايدوب ثوابني حضرت رسول أكرم حبيب محترم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينك روح فتوحلرينه اهدا ايدوب مقابله سنده يومي ايكي أچه وظيفه به متصرف اوله وكذلك جامع مذکورده مؤذن ثاني اولان علي چليبي دخي عقيب صلوة خمسده ده اوچر إخلاص شريف وأوچر صلوات منيفه تلاوت و ثوابني بنم روحه والدينم روحلرينه هبه ايدوب مقابله سنده يومي بر أچه وظيفه به متصرف اوله، وبعد يرلرينه هرکيملر جامع مذکورده امام ومؤذن اولورسه منوال مشروح اوزره وظايف مذکورده به متصرف اوله لر، وقصبه مذکورده ده واقع جماعت مسلمين وقفمه حسبي ناظر اوله لر ديو شرط وتعيين ايدوب، مبلغ مذکور يگرمي اوج بيك أچه يي متولئ مزبور مصلي چليبي به دفع وتسليم اولدخي تسلّم ومقر مومئ اليهك جميع أقوالني تصديق وأخذ وقبض وضبط أمرئ مقرر اولدقندن صكره واقف مومئ اليه رجوعه شروع ايدوب امام أعظم همام أقدم سراج أمّت ناظم ملت حضرت أبي حنيفه كوفي قتنده وقف نقودك صحت ولزومي اولمامغين بو عقد وقندن رجوع وكرو تملك مراد ايلدكده متولئ مزبور قبضندن استرجاع طلب ايدوب صدر كتابده توقيعي واقع ونفاذ حكمي بحسب الشرع ساطع اولان حاكم الوقت³¹ مرافعه اولوب خصومت ايلدكده متولئ مزبور دخي وقف نقودك أكرجه امام أعظم قولنجه وقفي غير صحيحدر لكن امام زفر قولنجه أنصاري روايتي ايله نقودك وقفيتي صحيح وامامين همامين قولنجه صحت وقفيتته وبعده امامين قولنجه لزوم وصحت وقفيتته ذاهب اولان أنمّه مجتهدين رضوان الله تعالى عليهم أجمعين أقوال شريفلري اوزره چانپ وقف اولئ كوريلوپ صحت وقفه حكم ايدوب، بعد رعاية هذه الشرايط صار المبلغ المذكور وقفا صحيحا لازما مسجلا وحسبا شرعيا مؤبدا لا يوهب ولا يورث ولا يبدل ولا يغير فمن بدله بعد ما سمعه فإنما ائمه على الذين يبدلونّه والله سميع عليم وأجر الواقف على الحى الكريم وعلى هذا وقع التحرير والإشهاد في أواخر جمادى الآخرة لسنة تسع عشرة ومائه وألف من هجرة من له العز والشرف.

27 U Kadićevu prijepisu وبو ورقه.

28 U originalu شامح bez tačke na slovu hā, a ispravno je s tačkom.

29 Riječ *ibn* ابن sin, u originalu je pisana neujednačeno, negdje s elifom ابن, a negdje bez elifa بن.

30 U originalu لمرضات, a ispravno je لمرضاة.

31 I u originalu i u prijepisu حاكم الوقت, a ispravno je حاكم الوقت.

شهود الحال: حسين چلبی ابن أحمد خواجه، عبید الله چلبی ابن أحمد خواجه، مصطفى چلبی ابن أحمد خواجه، عثمان چلبی ابن بختیار، إبراهيم چلبی ابن حسن، سليم بشه ابن عثمان، دلي حسين ابن عبد الله، مصطفى بن رضوان، محرم بن حسن، مصطفى بن عبد الجليل، عثمان ابن علي، حسن بن ممي، إبراهيم بن محمد، حسين بن يوسف، إبراهيم بن صالح خواجه، محمد بن أحمد، مصطفى بن سفر، إبراهيم بن محمد بشه، خير الله بن حسين بشه، أحمد بشه ابن محمد، إيشير بشه ابن خليل بشه، شعبان بن أحمد، علي بشه ابن أحمد، محمد خواجه ابن مراد، حسين خواجه ابن حسن، دلي شاهين بن مصطفى.

Opis vakufname:

Originalna vakufnama pisana je oštrim perom, vještom rukom, *ta'liq* pismom, na jednom listu debljeg papira dimenzija 44 cm x 22 cm. Vakufnama je po rubovima djelimično dohvaćena vlagom, ali tekst nije oštećen. U gornjem lijevom uglu dio lista je otkinut i zagubljen. Na početku vakufname nalazi se tekst kadijske ovjere na arapskom jeziku, stilizovan u vidu kolofona, ispod kojega je otisnut ovalni pečat kadije.

Prijevod kadijske ovjere:

Ono što je napisano u ovoj šerijatskoj listini i uobičajeno prihvatljivoj ispravi u vezi s uvakufljenjem i (striktno određenim) uvjetima, kako u cijelosti, tako i u pojedinostima, sve je to provedeno preda mnom i u mojoj prisutnosti, te sam donio obavezujuću odluku o njegovoj valjanosti i izvršnosti u pojedinostima i u cjelini, znajući za različita mišljenja među prvim učenicima (osnivačima pravnih škola). Napisao Uzvišenom Bogu ponizni sluga Hasan, sin Ahmedov, kadija u zastupništvu za nahiju Kreševo i vojni kassam u spomenutoj nahiji (nadležan za podjelu ostavina iza umrlih vojnih lica), neka im je (od Boga) prosto!

(Pečat) Bogu ponizni sluga Hasan.³²

Prijevod vakufname:

Neka je neizmijerna hvala i slava Njegovoj Uzvišenosti, Vladaru vidljivog i nevidljivog svijeta, Gospodaru beskrajne slave i moći, Koji je Svoje robove obdario zdravom pameti i trezvenošću, kako bi se odazvali Njegovu pozivu: *Allah poziva u Kuću spasa!*³³ i spoznali da ono što se, kao milostinja udijeli, (trajno) ostaje. Neka je na hiljade neizmijernih blagoslova i bezbroj najrazličitijih pozdrava na najodabranijeg stvora među ljudima, Zagovarača na Sudnjem danu, Njegovu ekselenciju, Muhammeda Mustafu, s.a.v.s., koji je sve ljude pozvao u Kuću spasa, pokazao im put Istine i na njega uputio, potom,

32 Hasan-efendija, sin Ahmedov je bio naib u nahiji Kreševo i u prvoj dekadi mjeseca rebiul-evvela 1123. (18.-27. april 1711.) godine (v. *Tārīḫ-i Enverī V*, str. 192).

33 Kur'an, X, 25.

na velikane njegove porodice i njegove časne drugove (ashabe), od kojih je svaki (po sebi) blistava zvijezda vjere i vodilja najsuptilnije spoznaje, neka je sa svima njima Uzvišeni Allah zadovoljan!

A potom, povod sačinjavanja ove isprave i vlasnik ove vjerodostojne listine, dobrotvor i dobročinitelj, sadašnji munla u gradu Sarajevu, njegova ekselencija Ahmed-efendija, sin Mustafa-efendije, na sjednici uzvišenog šerijatskog suda, uporištu šerijata i čiste vjere, održanoj u časnoj džamiji merhum Hadži Hasana u kasabi Kreševo, u vezi niže navedenog, odredio je i imenovao za mutevelliju osobu zvanu Musli-čelebija, sin Mustafin i u njegovu prisustvu, po valjanim šerijatskim propisima, jasno i otvoreno izjavio da u ime Uzvišenog Allaha i tražeći zadovoljstvo svoga Milostivog Gospodara *na Dan kada neće nikakvo blago, a ni sinovi od koristi biti, jer će samo onaj koji Allahu čista srca dođe spasen biti*³⁴ od svoga najčistijeg mala i najboljeg imetka izdvojio, na ispravan način uvakufio i zauvijek iz prometa izuzeo u gotovini 23.000 akči koje su u opticaju, postavljajući slijedeće uvjete: da se spomenuti iznos uz čvrst zalog i materijalno sposobnog garanta, ili jedno od ovo dvoje, izdaje pod interes tako da se na deset dobije jedanaest i jedan pul, da od dobiti od interesa spomenut mutevellija Musli-čelebija za svoju službu uživa dnevnu platu od 1 akče, da onaj ko god bude imam u spomenutoj džamiji petkom poslije džuma-namaza drži predavanje iz ilmhala i vaz-i nasihat i da za svoju službu uživa dnevnu platu od 4 akče, isto tako, da prvi mujezin u spomenutoj džamiji Muhamed-čelebije prije svakog od pet dnevnih namaza prouči po tri *Ihlas-i šerifa* i po tri uzvišena *salavata*, da sevape od njih pokloni pred presvijetlu dušu hazreti plemenitog Poslanika i poštovanog Miljenika, s.a.v.s., i da za svoju službu uživa dnevnu platu od 2 akče, isto tako, da drugi mujezin u spomenutoj džamiji Ali-čelebija poslije svakog od pet dnevnih namaza prouči po tri *Ihlas-i šerifa* i po tri uzvišena *salavata*, da sevape od njih pokloni pred moju dušu i duše mojih roditelja i da za svoju službu uživa dnevnu platu od 1 akče. Ko god poslije njih bude imam i mujezin u spomenutoj džamiji neka na isti način uživa (platu) za svoju službu i neka džematlije-muslimani u kasabi Kreševo zajednički vrše kontrolu (nadzor) nad poslovanjem moga vakufa. Nakon što je spomenutom mutevelliji Musli-čelebiji navedeni iznos od dvadeset i tri hiljade akči predao u ruke i nakon što ih je ovaj u potpunosti od njega preuzeo i primio, izjavivši da je sve što je spomenuti (vakif) rekao istinito i tačno, navedeni vakif se počeo predomišljati s namjerom da od uvakufljenja odustane i sve opovrgne, oslanjajući se na mišljenje najvišeg šerijatsko-pravnog autoriteta, uglednog velikana i najstarije svjetiljke čiste vjere, hazreti Imam-i A'zama Ebu Hanife Kufija, po kojem uvakufljenje novca nije pravovaljano, zahtijevajući da mu

34 Kur'an, XXVI, 88-89.

spomenuti mutevellija, odmah, na licu mjesta i na istoj sjednici, bez ikakvog pogovora vrati novac, na što je kadija, koji je potpisan na početku ovog dokumenta i čije su presude izvršne, pokrenuo raspravu oko ovoga spora, tokom koje je spomenuti mutevellija izjavio: „Iako uvakufljenje novca po riječima Imam-i A'zama nije valjano, ono je, kako se u Ensarijinoj predaji navodi, po mišljenju Imam-i Zufera i mišljenju druge dvojice uglednih imama - među kojima nema neslaganja - ispravno, tražim da kadija donese presudu o njegovoj valjanosti i izvršnosti.“ Potom je kadija, na osnovu mišljenja Imam-i Zufera, mišljenja dvojice uglednih imama i mišljenja ostalih velikih učenjaka (imama) mudžtehida - neka je Allah sa svima njima zadovoljan - smatrajući prečim i korisnijim po vakuf, uz puno uvažavanje ovih odredbi, donio valjanu i neopozivu presudu kojom spomenuti iznos postaje valjanim, pravosnažnim i registriranim vakufom, trajno izuzetim iz prometa, koji se kao takav ne može poklanjati, nasljeđivati, niti mijenjati i preinačavati, *a ako ga neko izmijeni, nakon što ovo čuje, grijeh će pasti na one koji ga izmijene. Allah sve čuje i sve zna.*³⁵ A nagradu vakifu dobročinitelju garantuje vječno Živi i Plemeniti.

Ovo se dogodilo i u prisustvu svjedoka zapisano u trećoj dekadi mjeseca džumade-l-ahira hiljadu stotinu i devetnaeste godine po Hidžri onoga koji je dostojan svake časti i poštovanja (18. - 27. septembra 1707.) godine.

Svjedoci čina: Husejn-čelebija, sin Ahmeda havadže; Abdullah-čelebija, sin Ahmeda havadže; Mustafa-čelebija, sin Ahmeda havadže; Osman-čelebija, sin Bahtijarov; Ibrahim-čelebija, sin Hasanov; Selim-baša, sin Alijin; Deli Husejn, sin Abdullahov; Mustafa, sin Rizvanov; Muharem, sin Hasanov; Mustafa, sin Abduldželilov; Osman, sin Alijin; Hasan, sin Memijin; Ibrahim, sin Mehmedov; Husejn, sin Jusufov; Ibrahim, sin Saliha havadže; Mehmed, sin Ahmedov; Mustafa, sin Seferov; Ibrahim, sin Mehmed-baše; Hajrullah, sin Husejn-baše; Ahmed-baša, sin Mehmedov; Ibšir-baša, sin Halil-baše; Šaban, sin Ahmedov; Ali-baša, sin Ahmedov; Mehmed havadže, sin Muratov; Husejn havadže, sin Hasanov i Deli Šahin, sin Mustafin.

35 Kur'an, II, 181.

Handwritten list of names, likely a tax record from 1604. The text is written in a cursive script (likely Bosnian Cyrillic or a similar regional script) and is organized into several rows and columns. There are horizontal lines separating sections of the list.

محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد

Handwritten text at the bottom of the page:

و بعد از این اسمی از سر و سینه اولون و فتنه سازان مذکورند که در این سال در این سر و سینه اولون
 و در سر و سینه اولون و در سر و سینه اولون و در سر و سینه اولون و در سر و سینه اولون
 و در سر و سینه اولون و در سر و سینه اولون و در سر و سینه اولون و در سر و سینه اولون

Popis 53 kuće muslimana u Kreševu (38 + 15) iz 1604. godine.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a religious or legal document. The text is densely packed and written in a cursive style. It includes various phrases and names, such as "Arzuhal Ahmed-efendije Logavije" and "šehu-l-islamu". The document is dated "od 27. muharrema 1128. (23. januara 1716.) godine".

Arzuhal Ahmed-efendije Logavije šehu-l-islamu od 27. muharrema 1128. (23. januara 1716.) godine

**FORGOTTEN MUDERRIS, MUNLA, VAIZ, AND DONATOR
AHMED IBN MUSTAFA LOGAVIJA 1650?-1717**

Abstract:

Based on unpublished court documents from the beginning of the 18th century, the author investigates the life path, from the birth and initial education in Sarajevo, to the departure and continuation of education in Istanbul, to obtaining the mulazamet and taking the apprenticeship examination, of Ahmed effendi, son of Mustafa effendi Logavija, known under the nickname of Uššaki-zade Damadi, and from 1099/1688 to 1128/1716. He chronologically follows his movement in service: from the muderris of Čauš basha Madrasa 1099/1688, Saray Galata madrasa 1108/1697, Kenan-pasha madrasa 1114/1702, Mahmud-pasha madrasa 1115/1703, and Atik Nishanji-pasha madrasa 1118/1707 in Istanbul, then the muderris of Gazi Husrev-bey's Madrasah in Sarajevo, 1119 / 1707-1123 / 1712, the Sarajevo munla 1119 / 1707-08, the Sarajevo Mufti 1119 / 1707-1123 / 1712, Vaiz in Ferhad-bey (Ferhadija) mosque in Sarajevo, 1119/1708, the founder of a monetary vakf for the Hajji Hasan mosque in Kreševo in 1119/1707, a khadi in Tripolis in Sham 1124/1712, to a period of joblessness, returning to Sarajevo, and submitting of arshuhul to Sheikh-l-Islam on 27 Muharram 1128 (January 23, 1716), asking him to assign him to the position of the munla in Medina or any other service he could live on, repay debts and support the family. The paper argues for the first time that the Ahmed-effendi's contemporary Hashini-effendi Muzafiri was not a muderris of the Gazi Husrev-bey madrasah, as he was believed to be, but of some lower madrasah called Buq'a Šālihiyya that was destroyed in a great fire during the invasion of Sarajevo by Eugene of Savoy in 1697, for which we do not even know where it was located. The paper also points to a series of mistakes in the previous works on Ahmed-effendi's vakf in Kreševo. At the end of the paper, the author, with brief comments, brings the integral text of Ahmed-effendi's endowment chart in the original Ottoman Turkish, translated into the Bosnian language.

Key words: Ahmed-effendi, Logavi, muderris, mufti, munla, khadi, vaiz, donor, Sarajevo, Kreševo, Istanbul, Tripolis in Sham.